

A TANULÓK IGÉNYEIVEL KAPCSOLATOS JOGSZABÁLYI MEGHATÁROZÁSOK

SZAKPOLITIKAI ÖSSZEFOGLALÓ

Az Európai Ügynökség a Sajátos Nevelési Igényű Tanulókért és az Inkluzív Oktatásért (a továbbiakban: Ügynökség) munkája támogatja az inkluzív nevelési-oktatási rendszerek kialakítását, hogy **minden** tanuló számára biztosítsa a befogadó és méltányos oktatási lehetőségekhez való jogot (**Európai Ügynökség, 2016**).

Az Ügynökség munkája felismeri, hogy minden tanulónak saját egyedi tapasztalatai vannak a diszkrimináció és/vagy a tanulási akadályok kapcsán. Az Ügynökség munkájának összes eleme arra irányul, hogy minden olyan dolgot figyelembe vegyünk, amely marginalizálhatja a tanulókat és növelheti a kirekesztésük kockázatát (**Európai Ügynökség, 2021a**).

Ezzel a kötelezettségvállalással összhangban **A kirekesztésnek kitett tanulókkal kapcsolatos jogszabályi meghatározások** elnevezésű tevékenység az Ügynökség tagországaiiban használt jogi meghatározásokkal és leírásokkal kapcsolatos információk összegyűjtésére és elemzésére összpontosított. Különös hangsúlyt fektettek azokra a jogszabályi meghatározásokra és leírásokra, amelyek a **minden tanulónak** járó, inkluzív nevelés-oktatás átfogó jövőképéhez kapcsolódnak.

Ez a tevékenység konkrétan azt vizsgálta, hogy az Ügynökség tagországai jogilag hogyan határozzák meg és írják le a tanulók igényeit abból a szempontból, hogy a **sajátos nevelési igényű tanulók** vagy a **kirekesztés veszélyének kitett tanulók** csoportjainak tekintik őket. Azt is vizsgálta, hogy a **diszkriminációellenes jogszabályok** és az **inkluzív nevelés-oktatásra vonatkozó jogszabályok** hogyan határozzák meg és/vagy írják le a tanulók igényeit, és megvizsgálta az **interszekcionalitás** fogalmát.

Az Ügynökség 35 tagországából gyűjtöttek bizonyítékokat.

További információkért lásd a teljes jelentést: *Legislative Definitions around Learners' Needs: A snapshot of European country approaches [A tanulók igényeivel kapcsolatos jogszabályi meghatározások: Az európai országok által alkalmazott megközelítések pillanatképe]* (**Európai Ügynökség, 2022a**), valamint a **Jogszabályi meghatározások felületet az internetes oldalon**.

A tanulók igényei kielégítésének különféle megközelítései az inkluzív nevelés-oktatási rendszerekben

Az Ügynökség 1996-os alapítása óta kulcsfontosságú koncepcionális változások történtek az országok inkluzív nevelés-oktatással kapcsolatos gondolkodásmódja és szakpolitikai prioritásai terén (**Európai Ügynökség, 2022b**). Az európai országokban a minden tanuló számára méltányos oktatási rendszerek kialakításáról folyó vita az „**integrációtól**” (a sajátos nevelési igényű tanulók mainstreamingje, azaz többségi oktatási környezetben való elhelyezése) elmozdult a „**befogadás**” irányába (amely inkább az összes tanulónak biztosított „tanulási lehetőségekre” összpontosít) valamint az **inkluzív nevelés-oktatás** aktuálisabb és tágabb értelmezése irányába, miszerint az a minden tanuló számára nyújtott méltányos és magas színvonalú oktatás (uo.).

A gyógypedagógián belül az orvosi modellre épülő kategorikus megközelítésről egy normatívabb szemlélet felé való elmozduláshoz, amely az összes tanuló jogait helyezi előtérbe, tekintet nélkül a körülményeikre, az oktatási gondolkodás és kultúra változására van szükség. Egy olyan oktatási rendszerben, amely arra törekszik, hogy minden tanuló számára méltányos legyen, a tanulói kategóriákra és az egyéni támogatásra való összpontosítás (**kategorikus megközelítés**) helyett az iskolák azon képességének fokozására kell összpontosítani, hogy minden tanuló különféle igényeit ki tudják elégíteni (**jog-alapú megközelítés**) (uo.).

Az a téren bekövetkezett fejlemények, hogy az inkluzív nevelés-oktatásra mint a **minden tanuló**nak járó magas színvonalú oktatás egy megközelítésére tekintenek (**Európai Ügynökség, 2021b**) azzal kapcsolatos vitákat eredményeztek, hogy szükséges a tanulók igényeinek címkék (különösen az orvosi vagy hiánymodelleken alapuló címkék) használata nélküli azonosítása. Jelenleg minden ország szembesül azzal a problémával, hogy jogszabályait és szakpolitikáját úgy kell kialakítania, hogy azok egyértelmű célja minden tanuló teljes körű részvételének és fokozott teljesítményének biztosítása kell, hogy legyen, miközben elkerüljük az egyének vagy tanulócsoporthoz címkezését. Az egyes országok jogalkotási és szakpolitikai dokumentumaiban, végrehajtási stratégiáiban és terveiben, valamint monitoring és adatgyűjtési tevékenységeikben egyértelműen megmutatkozik az a dilemma, hogy használjanak-e különböző címkéket.

Ebben a tevékenységben a „**tanulók igényei**” kifejezésen az oktatási ellátás és/vagy támogatás iránti szükséglet anélkül történő kihangsúlyozását értjük, hogy olyan külső tényezőn alapuló címkét alkalmaznának, amely valamilyen módon leír egy egyént vagy tanulói csoportot, illetve hatással van rájuk. A nem kategorikus „tanulók igényei” kifejezés használata **ideális** megközelítés lenne az országok számára, és összhangban van az Ügynökség inkluzív nevelés-oktatási rendszerekkel kapcsolatos álláspontjával (**Európai Ügynökség, 2022c**).

A **valóság** – amint azt az országok tanulók igényeivel foglalkozó szakpolitikáiban szereplő jogszabályi meghatározások vagy leírások elemzése bizonyítja – egyértelműen azt jelzi, hogy a jogszabályok és a szakpolitikai dokumentumok a tanulók igényeit kevésbé a tanulók ellátás és támogatás iránti igényére, hanem inkább olyan külsőleg generált címkékre összpontosítva írják le, amelyek a tanulói jellemzők csoportjait azonosítják. Ez a tevékenység a „**tanulói csoportok kategóriái**” és a „**tanulók csoportjai**” kifejezéseket használja. Ezek a kifejezések a tevékenység keretében végzett elemzés során azonosított tanulói csoportokra vonatkoznak.

Az eredmények alábbi összefoglalója feltünteti, hogy az összesen 35 ország közül hány országra vonatkozik az információ.

A sajátos nevelési igényű tanulókra vonatkozó jogszabályi meghatározások vagy leírások a szakpolitikákban

A sajátos nevelési igényű tanulókra vonatkozó szakpolitikákban és jogszabályokban a legtöbb ország (32) a **fogyatékossgal élő, sajátos nevelési igényű és tanulási nehézségekkel küzdő tanulók** címkéjét használja. Egyes országok **társadalmi-érzelmi nehézségekre** (14), **nemzeti kisebbségekre és kulturális sokszínűségekre** (8) vagy **társadalmilag-gazdaságilag hátrányos háttérre** (7) hivatkoznak. Csak néhány országban léteznek olyan kategóriák, amelyek olyan tanulókat írnak le, akik **migránsok, menekültek és újonnan érkeztek** (5), **életkorral összefüggő problémákkal** küzdenek (4), **átéltek valamilyen válságot vagy traumát** (2), **kiszorultak az oktatásból** (2), **bűnözői magatartást** tanúsítanak (2), illetve **távoli, vidéki vagy hátrányos helyzetű térségekben élnek** (1).

A legtöbb országban a speciális nevelési igényekkel kapcsolatos jogszabályok és szakpolitikák egy orvosi modellel alátámasztott, kategorikus megközelítést alkalmaznak a tanulók igényeinek címkézésére.

A kirekesztés veszélyének kitett tanulókra vonatkozóan a szakpolitikákban szereplő jogszabályi meghatározások vagy leírások

A kirekesztés veszélyének kitett tanulókkal foglalkozó szakpolitikákban és jogszabályokban a legtöbb ország a **fogyatékossgal élő, sajátos nevelési igényű és tanulási nehézségekkel küzdő tanulók** (24) vagy a **társadalmilag-gazdaságilag hátrányos helyzetű tanulók** (23) címkéket használja. Egyes országok **nemzeti kisebbségekre és kulturális sokszínűségekre** (16), **migránsokra, menekültekre és újonnan érkezettek**re (16) vagy **oktatásból kiszorultakra** (9) hivatkoznak. Csak néhány országban léteznek olyan címkék, amelyek **átélt válságra vagy traumára** (6), **életkorral összefüggő problémákra** (4), **függőségre és a kábítószer-használatra** (4), **távoli, vidéki vagy hátrányos helyzetű térségekben való életre** (4) vagy **társadalmi-érzelmi nehézségekre** (4) vonatkoznak.

Bár ezeket a tanulói igényeket külön kategóriáiként jelennek meg, az Ügynökség felismeri, hogy egyéni szinten ezen különböző csoportok között valószínűleg átfedések vannak.

A kirekesztés veszélyének kitett tanulói csoportok címkézésének kategorikus megközelítése éppoly elterjedt, mint a jog-alapú megközelítés, amely a társadalmi-gazdaságilag hátrányos helyzetű tanulók körülményeire összpontosít. Ez azt mutatja, hogy bár az országok kategorikus megközelítéseket (csoportokat) alkalmaznak, de elmozdulás tapasztalható a tisztán orvosi modellől (a fogyatékossgal és a sajátos nevelési igényekre vonatkozó címkék) a kirekesztés veszélyének kitett tanulók mérlegelésekor.

Diszkriminációellenes jogszabályok

Az Ügynökség tagországainak diszkriminációellenes jogszabályai főként a **fogyatékossgal élő, sajátos nevelési igényű és tanulási nehézségekkel küzdő** tanulókra (22), a **nemzeti kisebbségekre és a kulturális sokszínűségekre** (20), valamint a **nemekre, a nemi identitásra, az LMBTQI+ (leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű, queer vagy intersexuális) irányultsággal kapcsolatos vagy nemi vonatkozású problémákra** (16) összpontosítanak.

Kevesebb ország szolgáltatott a diszkriminációellenes jogszabályokkal kapcsolatos adatokat, jöhet a legtöbb országban hatályban van ilyen jogszabály. Az Ügynökség valamennyi tagállama ratifikálta a gyermek jogairól szóló ENSZ-egyezményt, valamint a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezményt (a továbbiakban: **CRPD**). A legtöbb tagállam aláírta a CRPD-hez fűzött fakultatív jegyzőkönyvet, amely egy egyéni panasztételi mechanizmust hoz létre azok számára, akik úgy érzik, hogy megtagadták a CRPD alapján járó jogait.

Az Ügynökség valamennyi tagországában léteznek diszkriminációellenes jogszabályok és szakpolitika, ami arra utal, hogy általában minden ország elkötelezett a jog-alapú megközelítés iránt. Nem világos azonban, hogy az oktatás területén mennyire veszik figyelembe ezeket a diszkriminációellenes jogszabályokat.

Az inkluzív nevelés-oktatásra vonatkozó jogszabályok vagy szakpolitika

Az Ügynökség tagállamai által végzett önértékelés azt mutatja, hogy az inkluzív nevelés-oktatással foglalkozó szakpolitikában a jogszabályi meghatározások vagy leírások szinte egyenlő arányban foglalkoznak a **sajátos tanulói csoportokkal, az összes tanulóval, illetve egyidejűleg az összes tanulóval és a sajátos tanulói csoportokkal**.

A benyújtott bizonyítékokban használatos szakkifejezések elemzése azt mutatja, hogy 18 ország esetében megtalálhatók a szakpolitikákban szereplő jogszabályi meghatározásokban vagy leírásokban az inkluzív nevelés-oktatással kapcsolatos szakkifejezések, mint például az **összes tanuló, az esélyegyenlőség** vagy a **sokszínűség**.

Kevesebb (12) ország nevez meg sajátos tanulói csoportokat az inkluzív nevelés-oktatással foglalkozó szakpolitikában szereplő jogszabályi meghatározásokban vagy leírásokban. Azok esetében, amelyek igen, a leggyakrabban a **fogyatékkal élő, sajátos igényű és tanulási nehézségekkel küzdő tanulókat** említik.

Az egyes országokban és országokon belül az inkluzív nevelés-oktatással foglalkozó szakpolitikában szereplő jogszabályi meghatározások vagy leírások egyaránt tartalmaznak kategorikus és jog-alapú megközelítést. Egyes országok nem címkéznek meg sajátos tanulói csoportokat az inkluzív nevelés-oktatással kapcsolatos meghatározásaikban.

Olyan jogszabályok vagy szakpolitikák, amelyek az interszekcionalitással kapcsolatos problémákkal foglalkoznak

Az e területen végzett adatgyűjtés azt vizsgálta, hogy a jogszabályok vagy a szakpolitikák említik-e egyáltalán az interszekcionalitást. Csak hat ország nyilatkozott úgy, hogy jogszabályaik vagy szakpolitikáik hivatkoznak az interszekcionalitásra. Bár a hat ország közül öt közölt részleteket és hivatkozásokat, ez nem volt elegendő információ egyetlen ország átfogó megközelítésének meghatározásához sem.

Keves ország említi az interszekcionalitást jogszabályaiban vagy szakpolitikáiban. Ez arra utalhat, hogy ez még egy viszonylag új fogalom, amely kapcsán különböző országokban már zajlanak ugyan viták, de ezek a jogszabályokban vagy szakpolitikákban még nem jelennek meg.

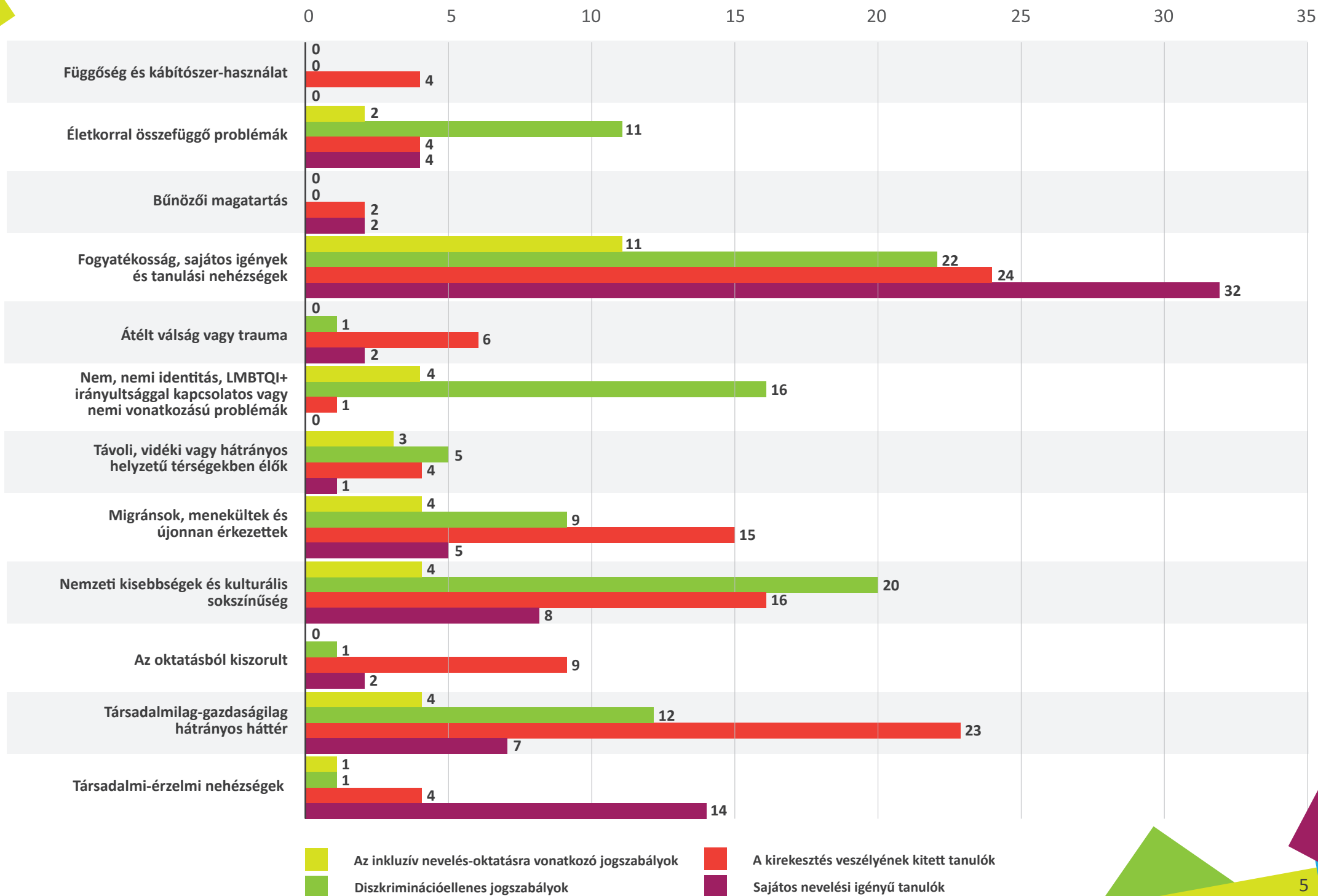
Pillanatkép az európai országok tanulók igényeivel kapcsolatos szakpolitikáiban szereplő jogszabályi meghatározásokról vagy leírásokról

Ez a tevékenység csak egy pillanatképet ad arról, hogy az Ügynökség tagállamai jelenleg hol tartanak a tanulói csoportokkal és a tanulási lehetőségeket esetlegesen befolyásoló kockázati tényezőkkel kapcsolatos jogalkotási megközelítéseikben. Ennek megfelelően nem lehet a megközelítésekben megmutató „trendekkel” kapcsolatos megállapítást tenni. Vannak azonban olyan hasonlóságok az országokban, amelyek fontosak az Ügynökség tagországokkal folytatott jövőbeni tevékenysége szempontjából.

A következő oszlopdiagram a fent bemutatott elemzési eredményeket foglalja össze. Azt mutatja, hogy hány ország azonosított vagy írt le tanulói csoportokat a sajátos nevelési igényű tanulókra és a kirekesztés veszélyének kitétt tanulókra vonatkozó jogszabályaiban vagy szakpolitikáiban, valamint a diszkriminációellenes jogszabályaiban és az inkluzív nevelés-oktatásra vonatkozó jogszabályaiban/szakpolitikáiban.

Azon országok száma, amelyekben a különböző jogszabályi és szakpolitikai területeken azonosítottak vagy leírtak tanulói csoportokat

Kulcsfontosságú üzenetek

A tevékenységek megállapításai alapján a következő kulcsfontosságú üzeneteket azonosították a tanulói igényekre vonatkozó szakpolitikákban szereplő jogszabályi meghatározásokkal vagy leírásokkal kapcsolatban az európai országokban:

- A legtöbb ország még mindig egy **kategorikus megközelítést** alkalmaz, amely szerint a tanulók olyan hiányosságokkal rendelkeznek, amelyek kapcsán kompenzációs intézkedésekre van szükség az ellátásban. Ezzel egyidejűleg az országok fejlesztik oktatási rendszereik azok képességét, hogy minden tanulóval foglalkozzanak és minden tanulót bevonjanak.
- Az országok egyre inkább elmozdulnak az orvosi modelleken alapuló kategorikus megközelítésektől más típusú kategorikus megközelítések felé, amelyek a társadalmi tényezők vagy körülmények szélesebb körét veszik figyelembe.
- Az inkluzív nevelés-oktatást gyakran úgy értelmezik, hogy az kifejezetten a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulókat célozza meg, ahelyett, hogy az **összes tanuló** sokrétű és egyedi igényeit elégítené ki, azonosítva és megszüntetve a tanulásban fennálló akadályokat. Ezek magukban foglalhatják azokat a lehetséges jogi akadályokat, amelyek nem képesek kezelni a diszkriminációt, és nem biztosítják valamennyi tanuló teljes körű részvételét a nemzetközi egyezményekben körvonalazottaknak megfelelően.
- A tanulói csoportok címkézése helyett a tanulók általános igényeire történő összpontosítás a **jog-alapú megközelítés** felé való elmozdulást jeleznél.

Az olyan inkluzív nevelés-oktatási szakpolitika és gyakorlati tevékenységek, amelyek a sajátos igényekhez kapcsolódó, orvosi megközelítéssel alátámasztott címkézést és szakkifejezéseket használnak, külön ellátást biztosítva a különböző csoportok számára, nincsenek összhangban az inkluzív nevelés-oktatási rendszerek jog-alapú megközelítésével, amely a rendszeren belüli akadályokra összpontosít (**Európai Ügynökség, 2022b**).

A sajátos nevelési igényekhez kapcsolódó, orvosi megközelítéssel alátámasztott szakkifejezések potenciálisan elősegítik a tanulók címkézésének kategorikus megközelítését. A másik lehetőség az, hogy az inkluzív nevelés-oktatási rendszerek jellemzőire összpontosítanak, amelyek fejlesztik kapacitásukat annak hatékonyabb biztosítása érdekében, hogy minden tanuló inkluzív nevelés-oktatáshoz való joga érvényesüljön.

A „**kirekesztés veszélyének kitett tanulók**” kifejezés a tanulók különböző csoportjainak legszélesebb körét fedi le, és minden olyan tényezőt, amely kedvezőtlenül befolyásolhatja tanulási lehetőségeiket. Magába foglalja azt az átfogó jövőképet és jog-alapú megközelítést, amely szerint minden tanulót be kell vonni az inkluzív nevelés-oktatásba.

Az, hogy az Ügynökség tagállamaival folytatott összes tevékenység középpontjában a „**kirekesztés veszélyének kitett tanulók**” kifejezés használata áll, támogatni fogja a szakpolitika fejlődését, és elmozdulását a befogadásnak egy jog-alapú megközelítéssel alátámasztott, átfogó jövőképe felé. Ez összhangban van az Ügynökség inkluzív nevelés-oktatási rendszerekkel kapcsolatos álláspontjával.